National Library of Israel

Davar - דבר, 26.09.1927, page 3

הרצאתו של ד"ר א. רופין על השאלות היסודיות של בנין הארץ

בישיבה ח' של הקונגרס הציוני הט"ו: באזל, ה' אפטמבר, 1927

הרצאה שאינה רשמית

זו הפעם הראשונה שדברי מופיע על ביטת־הקונגרס כאיש פרטי ולא כנושא־משרה בהס' הציונית. ואי לזאת נעניתי להזמנתה של האכסקוטיבה לדבר לפניכם על שאלות־הבנין. בחור איש פרטי הנני הפשי ביותר בהרחבת־הדבור מאשר לפנים, כשהמשרה הטילה עלי חובה של קביעת־עמדה לגבי שאלות־יום מרובות לפרטיהן ולדקדוקיהן. מהיותי זה שנתים פסור מעסקי־יום־יום של האכסקוטיבה, ניתנה לי השהות להזור ולחנות בשאלותינו ונמצא כי הגעתי לגבי הענינים לאותו הריה.ק הרדוש לשם הערכה אוביקטיבית.

מלחמת החלוציות ובעל־הביתיות

אפתח במה שעורר ביותר את דעת־הקהל שלנו בשעת הקונגרס ולפניו, הכונה ליחסנו אל צבור־הפועלים.

אין אני רואה במלחמה הנוכחית בצבור־הפועלים הופעה מקרית. אני רואה בה את ראשית־ההתנגשות שבין החלוציות ובעל־הביתיות, בין עיקרי־החלוציות ובין עיקרי־המשקיות. אותה ההתנגשות, שמקומה בכל תנועה אשר לידתה ברעיון שלא בתחום המשקי (דתי, לאומי או חברתי) והמסתגל קמעא קמעא למציאות המשקית. ההסתגלות הזו היא מוכרחת־המציאות. אולם סבורני, כי טעות גסה היא בידיהם של אלה, האומרים להגשים בן־ל־לה את ההסתגלות בתקף סקודה הבאה מחוץ או מתוך שמרחקין צנא דנהמא. החלו־ציות לא נעשתה עדיין מיוחדת. יש בה יותר מהתלהבות לאומית או דתית. ההתלהבות הלאומית או הדתית יש, אמנם, בכוחה להביא יהודי לא"י, אולם קצרה ידה להחזיק שם יום־יום. שנה־שנה, בתוך העמל המפרך מהגיע החמה עד צאת הכוכבים. ואלו בעל־הביתיות זו דרכה שהיא כפותה לחוק הכלכלי המצוה ללכת בקו־ההתנגדות המועטה ביותר, היא שואפת איפוא לעבודה קלה ומרגעת.

שתי השכבות, הן החלוצים והן בעלי־הבתים, על המהות הנפשית המיוחדת להן—מקומן בארץ ישראל, אולם צריך לקביע תחומי פעולה הראויים לכל אחת מהן. עמק־יזרעאל המכוסה בצות ואשר בידואים ממילי־אימה שתו סביב לו—מן הנמנעות היה לכבוש אותו ע"י ראשי־בתי־אב כבודים מבני המעמד הבינוני. הכבוש הזה הצריך את כח התלהבות של הנוער אשר השליך את נפשו מנגד. רק לאחר שנכבש העמק, אשר לפני עוד עשר שנים לא העיז אדם מישראל להלך בדרכיו והמלריה עשתה בו שמות, רק לאחר שהנמק נעשה לאחד החלקים הבריאים והבטוחים ביותר בא"י, רשאים אנו להשוב גם על התישבותם של אלמנטים אחרים שם.

לקח הבלו"יים

הבילויים, וכל אלה אשר ירו את אבן־הפנה של החקלאות העברית, היו בודאי תדורי־התלהבות לאומית גדולה והלילה לי לגרוע מערכם, כי גדול מפעלם כמפעל־החלוצים בני־זמננו. אולם לפני 20 שנה, כאשר ההס' הציונית התחילה בנסיונותיה החקלאיים, לא היו ישוביהם של אלה, לטרות התלהבותם העצומה, אלא מפלצת של מה שקורין היום התישבות עברית. רוח בעל־הביתיות נכרה על החלוציות ותוכל לה, ושיטת־האפיטרופסות השחיתה את רוח החלוציות עד היסוד כה. דומני, שכמה שנגנוז מרוח־החלוציות במתישבים שלנו לא נוכל לומר די. כי דאגות־יומם והוקנה הקופצת עליהם אוכלים דים בהת־להבות הזאת.

מצות השמירה על התלהבות הנוער

אל תסיחו מדעתכם, כי כפי שמתבאר עתה יותר ויותר אין הציונות אלא מפעל דורות. לא נוכל גם מחר, מחרתים, אחרי חמש או עשר שנים לשבת בחבוק־ידים ולאמר: ביצענו את פעלנו עבורתנו העסיק את הדור הבא וביחוד את הדור הבא בא"י. אותו הדור יהיה מעמודי־הפנה של תיגו הצבוריים לעתיד לבוא. כל חינוק המתגדל בארץ הוא לנו נכס יקיר. לגולני אין האימה מפני רבוי־ילדים המצוה בין יהודי־הגולה מוטלת על ארץ־ישראל. האמונה והתקוה לעתיד לבוא המחכלת בנו שם, מעניקה לנו את הגשת האושר לרבוי־הילדים, הרגשה, שהיתה ידועה לאבותינו ואשר בכוחה עמד עם־ישראל אלפים שנה בפני כל הסורעניות. הילודה בין יהודי א"י היא הגדולה ביותר מכל תפוצות־ישראל. אולם חשיבות־יתר נודעת לעובדה, שהנוער הזה ישאר בא"י ולא יפנה לה עורף מתוך סכויים חמריים הנשקפים לו מארצות אחרות. כאן נעוצה סכת־הירידה של הישוב הישן אשר נמש אותו הנוער באין התלהבות מספקת בלבו. תשמש לנו עובדה זו מעין התראה. על־נו לשמור על התלהבותו של הנוער ואין השמירה הזו ניתנת אלא אם ינצרוה בלבם האבות להנחילה לצאצאם.

דומני, כי הקונגרס, מדי דברו בעבודות־הבנין, נוהג קלות־ראש בהערכתו את ההתלהבות. קלות ראש זו היתה מוצדקת אילו נתבנסה כאן חברת מניות, שאין לפניה אלא עניני כים בלבד. אולם בת בשעה שאנו הוסכים את פרינציפ־הריות ליסוד עבודתנו — שובקת תנועתנו חיים לכל חי, ואין לך איש אשר ישיב לה את חיותה. היקר שבנכ־סים, אשר רכשנו בעשרים שנה האחרונות, הוא ההתלהבות־המתישבים שלנו. מנפשם מקר מבוע־התלהבות, והוא הפותח לנו את שערי־האחדה והכסף, תנעולים בפנינו בלעדיו.

השטנה על הקבוצה

ותורשה לי דוגמה קלה לכך. מצדדים שונים הסתערו על צורת־הקבוצה. לכאורה—בשל העדרי־המשקות שבה. הנני חולק על כך, כאילו גם־ונותינו מצדיקים פסק־דין כללי כזה. אולם לא על זה מוסבים דברי. ארשה לעצמי לקרוא באזניכם קטע ממכתבו של קולי וניבוד. קולי ונ'בוד, שאנו חייבים לו תודה עמוקה עבור הגנתו האמיצה עלינו והבנתו המעמיקה לענינו, כתב אלי אחרי בקורו בא"י:

„הנני מעונין בקבוצה כמו בציונות בכלל. החלוצים בקבוצות הלהיבוני. אוכל להגיד לכם, עד כמה שהתפעלתי, הופתעתי ונתלהבתי למראה־ישוביכם. בדגניה הרגשתי כאמת, כי אוכל לפתוח באמירה „ברוך שפטרני".

השפעתה של דגניה על ונ'בוד איננה נחשבת, אמנם, כאקציב בסאזנה של דגניה. אולם, האין היא אקטיב גדול לתנועה הציונית?

ולא קולי ונ'בוד בלבד ניתנו בו סימני־ההשפעה הזו. להפתעתי הרבה מצאתי, כי גם „אנשי ביונס המוצקים" מבני אמריקה מגלים הנגה גדולה ואהדה להתלהבות ולהתורה לקראת צורות־חיים חדשות ומחוקנות שנתבטאו בקבוצות.

ההבדל שביני ובין רסידי הפרינציפ הבעל־ביתי אינו בזה, שהנני חושב את העיקר הזה לבועה, אלא בזה, כי לדעתי מן הנמנעות הוא ומיוק הוא להפוך את הפרינציפ הזה לרועץ למתישבים והחלוצים שלנו. הרוצים בכך אינם מאמינים בצבור הפועלים והם סוברים, כי הפועלים אין ההסתדרות הציונית נחשבת בעיניהם אלא כפרה חולפת זו ואין הם חסים על ממונה של הציונות המתגזבו ולבם רק לתועלת עצמית. אולם אנכי במשך ימי־פעולתי, רחשתי אמון לפועלים, בתור חלק בלתי־נפרד של ההסתדרות הציונית כולה, המרגיש בכל כובד־ההרגשה בשגגות שיצאו מתחת ידיו. האמון הזה לצבור־הפועלים לא נתערער בי עד היום הזה.

כלפי מדפשי המומים בצבור הפועלים

ועוד זאת: מתנגדי הפועלים סוברים, כי הם מבינים את כל הענינים יותר מאשר הפועלים עצמם. כאן ראוה אני חובה לעצמי להזהיר מפני התימרות. אין לך מעמד בעולם כולו, אשר יעלה בכוח־ההשכלה על מעמד הפועלים שלנו. וחובה עליגו להתחשב יפה, שלא לשפוט מלמעלה למטה על דעותיהם של הפועלים וביחוד על צורת־חייהם החברתית בא"י. לדעתי אין לציונים הבורגנים יסוד להפריז בלקויי־הפועלים, כי לעומת הלקויים האלה אפשר להצביע על מספר רומה של לקויים, שנעשו בידי הציונים הבורגנים, אשר לא הביאו עריין כל הוכחה, שהם זכאים להוציא את משפטם על צבור הפועלים.

חוזרים ומדברים בינינו על סולל־בונה. אכן, סו"ב עלה לאכסקוטיבה הציונית בדמים מרובים; אולם יכולתי מיד למנות לפניכם כחצי־תריסר מפעלים רכושניים־בורגנים, אשר עלו למוסדות הציוניים פי שנים. למה לא תוכירו, מדי דברכם על סו"ב את בנק־הפועלים, אשר השכיל לשמור על האקטיבים שלו בעצם־הסערה שבשנתים האחרונות.

חלוציות ומשקיות

ועוד נקודת פלוגתא אחת ביני ובין חסידי־המשקיות. זוהי הערכה השונה של הכסף מזה ושל המפעל האישי מזה. אין זה מן הראוי לדגול בעבודת ההתישבות שלנו בפתגם האידי: „בעל־המאות הוא גם בעל־הדעות". היחס הזה של המפקד והכסוף לו — אין להעתיקו מתנאי־אירופה לתוך מפעל־ההתישבות שלנו. הפועל אין, אמנם, כסף בכיסו, אולם הוא משקיע בפעלה אישית את בריאותו בחרף נפש והוא רשאי, למצער, להחשב כצד שוה.

סבורני, כי התחיל כבר המעבר ההכרחי והדרגי מחלוציות למשקיות.

הנהלת־הפנקסים, הנהוגה אצל כמה מתישבינו בנהלל, מרצונם הם, והמשקפת את מחזור־ההוצאות והכנסות על כל פרוטה ופרוטה, יכולה לשמש דוגמא להרבה מחקלאינו הבורגניים. שמעתי מפי אמריקאים, כי אפילו באמריקה אין פרמרים הרבה, אשר ידעו כל כך יפה את מצב־ההכנסות וההוצאות שלהם. בזה יש איפוא לראות בלי ספק סימן להתקדמות בכוון המשקיות.

אם הקשבתם לנאומו של ארלזורוב ואם קראתם על מהלך הענינים בועידה האחרונה של הסתדרות העובדים בא"י — כי אז תראו, שרוח המשקיות הולכת ונוברת בתוך צבור הפועלים. הפועלים עצמם מתחו בקורת חמורה על כשלונותיהם המשקיים. היה זה משנה בעיני, אילו החמרנו על ההשתלשלות הטבעית ע"י יחסי איבה של ההסתדרות הציונית לגבי הפועלים. אל תשכחו, כי מיום דרוך ראשונה רגלו של החלוץ בעמק ומיום העבודה הצבורית העברית הראשונה -עברו רק שש שנים! ומה הן שש שנים לגבי מפעל בר־הקקה וקשיים כאלה? סבורני, כי המתבונן, שלא נתפס למפלגתיות, יתמה וישתומם על שהפועלים התקדמו כ"כ הרבה בדרך למשקיות ולא על שהם מפגרים בדרכם.

כאשר הגיתי ראשונה ברצינות בשנת 1925 בתכנית־המלוה, עברתי על הישובים שלנו בעמק ואמרתי למתישבים, כי אין אני רואה לפני כל אפשרות להרחבת מפעלנו ההתישבותי כל זמן שהישובים לא ישאו הכנסות. לפיכך, אמרתי, נתבע כל איש בשטח־התישבותנו לתגבורת־ההתאמצות, כדי להגיע לרינטבליות. בכל מקום מצאתי אוגים קשובות ורצון טוב. זאת היא דרך החנוך למשקיות ע"י הקריאה לחלוציות, לרוח, להקרבה, לסלילת־דרך. הנקל הוא לכבות את ההתלהבות אשר נצרנוה עד כה כאש־קודש, ואם תכבה אש זו—שוב לא נוכל להעלות את שלהבתה לעולם. הנני דורש מכם הערכה צודקת של החלו־ציות והנני בטוח, כי הפועלים יוסיפו להכיר בערכה של המשקיות לשם רחבת עבודתנו ויתקדמו יותר יותר בבחינה זו.

אולי היה זה הגדול שבאקטיבים של התנועה הציונית, שענידה שכם אחד עם צבור הפועלים בחזית מאוחדת כלפי חוץ. כל המטיפים לנו איבה לצבור הפועלים והאומרים לנזור את הטלית הפרושה עלינו — עומדים להמיט עלינו סכנה עצומה. החץ השלוח בלב הפועלים יוכל בנקל לקלוע בלב התנועה הציונית כולה ולהחריבה עד דכא.

איזהו המבנה הכלכלי הדוגן לישוב

עתה אעבור לחלק השני של דברי, לשאלת המבנה הכלכלי — המתאים ליהודים בא"י. תכונה מיוחדת נודעת לתפקידנו בארץ, שאין אנו יכולים לרכז את היהודים ברוב־מנינם במסחר, כאשר נהגו בגולה, אלא מצווים אנו לחדור—וביחם מתאים—לכל הענפים הנכנסים בגדר של כלכלה לאומית בריאה. הסוחרים שבין יהודי־הגולה, אפילו בהיותם 50 אחוז של כל בעלי־הפרנסה בישראל, אינם מהוים אלא אחוז מועט של האוכלוסין בכלל. ואילו בא"י שכל המסחר היהודי מתכסס רק על הלקוחות היהודים, יכול אחוז גדל מדי של תגרנים להביא לידי הרס. דומה מפעל הבנין שלנו למסע־צבא. אסור לו לאחד הסונים של החיל ללכת לתוך. ההתקדמות ניתנת רק עם הצטרפותם של כל הסונים יחד. חיל־הרגלים והפרשים הוא אין אונים בלי הגנתו של צבא התותחים הכבדים. צבא־התותחים שלנו היא החקלאות. במחירות התקדמותה מותנית דרכם של כל ענפי פעולתנו. אם נסתמך על חקלאות בריאה, כי אז יפרחו גם הבנין, המסחר והתעשיה בעיר.

אם נקח לנו לדוגמה את מדינת דנמרק או את שוויצריה, הדומות לא"י מפאת הערד מתכת ופחם, נמצא כי אוכלוסיהן עוסקים ב־26 וב־35 אחוזיהם בעבודת האדמה. דומני, כי גם בא"י מוכרחים היהודים החקלאיים להוות אחוז כזה. היום אין לנו אלא 15 אחוזים והכסים הזה הוא רופף מלשאת את הפי־רמידה הכלכלית שלנו.

המשק המעורב ומשק המטעים

נשמעה בקורת על אשר אחזנו בחקלאות הא"י בצורת המשק המעורב. במרכז המשק המעורב עומדת תוצרת החלב. זכורני, כי לפני עשרים שנה עברה על א"י הברה אחת של התמרמרות על הערדה של תוצרת החלב במשקינו ועל שהתושבים שאינם יהודים מספקים את כל הצרוכת־החלב. אח"כ התחלנו בהדרגה מתמדת לספק את התצרוכת הזו מתנובת החלב שלנו. אולם טרם הגענו לידי גמר. תצרוכת החלב הטרי מרובה היא על מדת ההספקה. תצרוכת החלב באירופה עולה פי ארבעה או חמשה לגולגולת מעל זו של יהודי א"י. מחיר החלב בתל־אביב — 11 נ"מ לרוטל — הוא פי שנים מבלונדון, פי שלשה מבברלין, פי חמשה מבמארים. המושבות הגרמניות בא"י נתעשרו מתוצרת החלב. דוקא החלב הטרי הנוה להתנוק הוא הסום בפני ההתחרות מחו"ל ולכן ברור, כי עלינו לספק את הצורך הזה עד כמה שהשוק הפנימי זקוק להלב.

המשק המעורב הוא, לדעתי, בתנאים הנוכחים בא"י הצורה המשקית הנאותה ומחושבת יפה מכל הבחינות. אולם אין אני אומר, שהיא חייבת להשאר הצורה היחידה לצמיתות. מפי הנסיון של השנים האחרונות הננו למדים, כי תפוח־הזהב הא"י רב הערך ראוי מפאת התנאים האקלי־מיים להחשב כתבואת־מונופולין טבעית, אשר שוק מובטח לה, אפילו לכשנגביר את תוצרתו. האגרונומים המומחים שלנו בא"י, וילקנסקי, אטינגר וסמילנסק מציעים לנו התישבות על בסיס של מטעים.

יתכן כי זולת הפות הזהב נוכל בא"י להצליח גם במיני תוצרת אחרים, מינים היסים לא"י בשל אקלימה המיוחד ובשל תנאי־שוק נאותים. יש אולי לחשוב על ענבי־מאכל, תאני־חוה, מיני־ירקות ידועים. אולם יהיה זה משנה רב, אם נבוא ליסד נקודות ישוביות על בסיס של התוצרת הזו כל עוד שאין בנו הבטחה המוקדמת, כי התוצרת הזו המצא לה מהלכים בחוץ לארץ. הלא ידעתם, כי נעשו, במקצת בסיועה של הממשלה האית, נסיונות בענבי־מאכל ויקות ידועים לבדיקת תנאי ההובלה והמסחר בחו"ל. אם יהיה לנו הבטחון המוחלט בענין זה, אז תגיע השעה להטיף לתוצרת הזו במשקינו.

ושוב על הקבוצה

מלה על הקבוצה. ברצוני לקבוע בבירור, כי ההסתדרות הציונית לא נשבעה בשום פנים לקבוצה כלצורה החברתית היחידה. לפי הסיכום שעד נובמבר 1926 הוציאה ההסתדרות הציונית בס"ה בשביל הקבוצות 282 אלף ליש. בעוד שהוציאה בשביל מושבי עובדים והמושבות של מתישבים ברמיים — 300 אלף ליש. היא שומרת איפוא על שווי־המשקל בין צורת הקבוצה וצורת ההתיש־בות האינדיווידואלית. אני בעצמי הנני מתנאה באשר השתתפתי ביסודן של נהלל וכפר־יחזקאל לא פחות מאשר בים־דן של דגניה וכנרת. לא אדע, אם תמלא הקבוצה לעתיד לבוא את כל התקוות אשר תולים בה חכריה; אולם אחת ידעתי, כי לכשעבר מלאה הקבוצה תפקידים עצומים ורבי־ערך.

משחסרנו בתי־ספר להכשרה חקלאית שמשו לנו הקבוצות סורוגאט של אסבולות לחקלאות ומתוכן יצאו שובי־המתישבים החקלאים שלנו. לרבות אלה שנכנסו אח"כ למושבי עובדים. גם כיום אין אני רואה, כיצד נוכל בלי הקבוצה לתת לעולים את ההדרכה החקלאית הדרושה. בא"י קיים רק ביים חקלאי אחד וההדרכה במושבות־המטעים היא לקויה בחד־צדדיות. רק בקבוצה יכול היה עדיין הפועל הצעיר להקנות לעצמו את ידיעת המשק החקלאי מכל בחינותיו. הנני תקוה, כי נצליח להכנים גם לאילו מעובדי־המושבים אנשים צעירים לשם למוד ונרחיב בזה את האפשרות להכשרה חקלאית.

הוצאות ההתישבות — א"י, יון וקרים

ועוד ערעור אחד נשמע: הוצאות ההתישבות הן גדולות למדי. התיאוריה לא תפתור לנו אף פעם את השאלה, בכמה צריכה לעלות התישבותו של חקלאי אחד. אפשר לשפוט מתוך הקבלה עם ארצות אחרות. נראה, כי ההתישבות של חקלאי אחד באנגליה, קנדה, אפריקה הדרומית, אוסטרליה, גרמניה אינה עולה בשום פנים פחות אלא יותר מאשר אצלנו. כידוע, הננו מעריכים את הוצאות־ההתישבות לכל חקלאי, לרבות הקרקע, כדי 1100 ליש ואפשר גם לגרוע מהסכום הזה עד 1000 ולמטה, אם ההתישבות תעשה בהיקף גדול ובכספים מזומנים. בכל אחת הארצות הנזכרות עולה ההת־ישבות לא 1100, כי אם 1200, 1500, ואפילו 2000 ליש.

ידעתי רק שתי דוגמאות של התישבות גדולה במחיר זול יותר. הדוגמא הראשונה היא ההתישבות ביון והשניה התישבות היהודים החדשה ברוסיה הדרומית ובקרים. ביון, אשר בקרתי את ישובה בשנת 1925, מעריכים את כל הוצאות ההתישבות—מלבד הקרקע—ב־152 ליש. רחוקה ממני הכונה לגרוע מערך פעולותיו של „ועד התישבות הפליטים" ביון. הוא עשה מפעל שניא. אולם קשה להקביל את זאת לתפקידנו בארץ מטעמים אלה: א) הממשלה בסרה מיד קרקע למתישבים. בערך 26 מיליון ליש; ב) המתישבים הם אכרים מדודות; ג) לרוב מתישבית משפחות עם כוחות־עבודה מרובים ומנוסים, בעוד אשר משפחות המתישבים שלנו אין להם לרוב אלא 1־2 כוחות־עבודה; ד) הם היו רשאים להמשיך ביון בשיטות העבודה שנהגו בימי היותם בחורביה ולא היו אנוסים, כמונו בא"י, לבקש אחרי שיטות חדשות; ה) הם לא היו מורגלים ברמת־חיים אירופית, כי אם בזו המזרחית, שבאסיה הקטנה, ולבסוף—ו) בחלקם דגדול יכלו להסתדר במשקים שהתורכים עזבום ביון. להתישבות הזאת עמדו מוכנים חנם אין כסף 51 אלף משקים כאלה וערכם 4000 מיליון אדרכמונים, לאמר 12 מיליונים ליש. נמצא איפוא שההתישבות החקלאית ביון אינה, כפו אצלנו, ענין של התישבות מעיקרא כי אם יותר ענין של העברת־הישוב. ועוד—ז) ההתישבות הזו מסתמכת לא רק על עזרתה הפעילה של הממשלה היונית והבר־הלאומים, כי אם גם על אהדתה של כל האומה היונית. הפרט האחרון מתבטא, למשל, בזה כי מלבד ההוצאות מטעם ועד התישבות הפליטים הוציאה הממשלה היונית בשנות 1912 עד 1926 לטובת הפליטים עוד 17 מיליון ליש, מהם 7 מיליונים מ־1922 עד 1926.

הזול שבהתישבות היונית — אליה וקיץ בה. התמוהה מסתלת־המלריה היתה בראשונה איומה, כי בשל ההפזה המוכרחה התישבו על קרקע שלא הובראה. אלפים ורבבות נספו בלא עתם. ב־1923 מתו במקדוניה 33 על כל 1000 פליטים ונוספו רק 10 ילדים. לעומת זה אנחנו שמרנו על נפשות אנשינו והודות למאמצינו הגדולים עמד החומר האנושי שלנו ונשאר בחיים.

אם נביא בחשבון את המצב הכלכלי ואת הרינטבליות של המתישבים היונים, וראינו כי ההתישבות הזו נתקלת באותם הקשיים ממש כמו בא"י. חלק ניכר של הישובים נתון במצב עלוב מאד. בדוית האחרון של ועד הת־ישבות הפליטים מחודש יוני ש. ז., אשר לנגד עיני, מצאתי את סירוט החובות שנסרעו עד 31 מארס 1927 במחוזות החקלאיים המיוחדים ע"י משפחות בתור תשלומי־ההלואות שקבלו לצרכי ההתישבות. והנה נתבאר לי, כי במחוז קומו־טיני, אשר הגדיל בתשלומים על פני כל יתר הגלילות, סלקה כל משפחה תשלום של 607 אדרכמונים, משמע אפילו לא 2 ליש וביתר המחוזות מגיע תשלום החוב הממוצע כדי 100 עד 300 אדרכמונים למשפחה, כלומר 4 גרוש. בס"ה הוחזרו לועד התישבות הפליטים מ־8 מיליון פונט שהוציא לצרכי הת־ישבות רק 80 אלף ליש. ז. א. אחוז אחד. בבואנו אפוא לנקוט בדוגמתם של אחרים חייבים אנו בזהירות מרובה שלא להעמיד פנים, כאילו האחרים מטיבים בכל ורק אנחנו הרשענו לעשות.

ואפילו דבר־ההוצאות הקפנות שבהתישבות הקריסאית — 200 ליש למשפחה—אינו יפה להקבלה לגבי ארץ ישראל. כי רוסיה הדרומית נתברכה בחמרי־בנין, עצים ובהמות, ואף המכונות הדרושות למשק עולות בזול מאשר בא"י. הממשלה נותנת עצים לבנין־הבתים הנם אין כסף והובלתם ברקבת הוזלה כדי מינימום. המשק של המתישב היהודי ברוסיה הדרומית הוא הרבה יותר פשוט מאשר בא"י. המשק הזה מבוסס רובו ככולו על תבואה־זרעים, בשיטות עבוד הפשוטות של האכר הרוסי, מה שמצריך השקעות מועטות.

למותר הוא לנקוט את דוגמת־יון, למה נרחיק לכת—הלא יכולנו לחקות את הפלחים בא"י. אולם לדאבוננו קצרה ידנו מלחקותם. קיים מינימום ידוע של רמת־חיים, אשר למטה ממנו לא ירד היהודי האירופי מבלי שתהיה צפויה לו סכנת־כליה בגוף וברוח. אם לא תנתן למתישבים האפשרות לשמור על נפשם ועל נפש בני משפחתם ממחלות, פגעי־האקלים והרעב ולא יוכלו לשלוח את ילדיהם לבתי הספר ולחנכם ברוחם הם, לא תעמוד לנו כל התלהבות בעולם והיהודים יהיו בדרך־הפלחים ויהיו נתונים בראשם ורובם אך ורק בספוק צרכיהם החמריים מבלי לשעות לענינים שברוח, חזקה עליהם שלא ימשכו את לב־ישראל לארצו. עד כמה מהפרימיטיביות יש בחיי־הפלחים הוכח לי, כשאמר לי אחד ממשכילי הערבים, כי ראה בישובינו אנשים שמשתמשים במברשות שנים, מנבות וסבון והוא לא יוכל הבין איככה מתירה החקלאות מותרות כאלה.

האפשרויות להוזיל את ההתישבות

הזכרתי כבר, כי לבי סמוך ובטוח שנוכל להפחית את ההוצאות בשביל משק מעורב כדי 1000 ליש. לדעתי אפשרית גם צורת־משק שניה, צורת־המטעים, ביחוד של הפותי־זהב. אולם משק כזה — 15 דונם אדמת שלחין — עולה, עד אשר ישא פרות, לרבות בית למעונות — לא פחות מ־1200 ליש. הואיל ונקוה, כי בשביל הצורה הזו ימצאו מועמדים בעלי אמצעים, הרי דרו־שים לנו לטיפוס משק זה כ־900 ליש שינתנו באשראי. ואם נסיק את ההלואות האלה לא ליחידים כי לחברות מטעים, כהצעתו של ד"ר ברין, נוכל עוד להקטין את הסכום הזה. מלבד זה נראית גם האפשרות לטיפוס משקי שלישי, אשר אקרא לו טיפוס של פועל־מתישב. הלא תזכרו כי הארכנו

National Library of Israel

פעם את הדבור על פועל, אשר יתפרנס על עבודתו השכירה במושבות ואשר ירכוש לו בית קטן וחונם או שני דונמים קרקע, כדי לספק את צרכיו לירקות. לדאכוני הנני אנוס להודיעכם, כי הטפום הזה נכשל מטעמים נפשיים. אנשי־שלומנו אינם רוצים להיות פועלים לצמיתות. הם סוכנים להיות פועלים לתקופת־מעבר ידועה, אולם הם חותרים לעמידה ברשות עצמם. באירופה ישנם פועלים חקלאים רבים שהנהלה עצמית של משק מטילה עליהם אימה מרובה, כי אינם דואגים את עצמם כשרים לכך. לא ראיתי מעודי הקלאים יהודים בעלי־נפש כזו. אפילו התימנים, אשר האמנו שישארו תמיד פועלים שכירים, דורשים בצדק, לפחות בשביל הילדים, את העמדתם ברשות עצמם. הנני מאמין בהתגשמות דרישתם אם נתן להם. לא כמו שנהגנו עדיין, דונם או שני דונמים קרקע, כי אם 10 עד 15 דונמים, מהם לפחות 10 בהשקאה שהוכשרו לנטיעת תפוחי זהב בתרישה עמוקה וכו'. הנני משער לעצמי, כי הפועל ישקיע בעתיתו הסנויות במשך שנים אחדות את מיטב כוחו כדי לנטוע את חלקתו ולהניע לאט לאט לידי עצמאות. בעין־נגים וגם־ציונה ישנם כבר מתישבים הרבה מסוג זה. הסוג הזה משמעו הוולה ניכרת של מפעל ההתישבות, כי אני בטוח, שהקרקע הדרושה והכשרתה לרבות הבית לא יעלו מכפי 400 עד 500 ליש.

האם לא עזרה ההסתדרות הציונית למעמד הבינוני?

ימי ההתאמצות להתישבות המעמד הבינוני כימי הפעולה ההתישבותית של התנועה הציונית בכלל. בשנת 1910 פרסמתי מדברי בשבילי המשרד הא״י על מטעים באי״ ונטלתי על עצמי את העמל, בכתב ובעל פה ובמסעות לאירופה המזרחית, למשוך בעלי הון לחקלאות הא״ית. אולם בימים שלפני המלחמה, בהיות מצבם הכלכלי של היהודים באירופה המזרחית מבוצר, אפשר היה אמנם להשיג כסף בשביל א״י מידי היהודים, אולם לא אנשים בעלי כסף לא״י. הנסיונות בנטיעות בשביל בעלים מחוץ לקויים במגרעות הידועות. אולי כיום, ברוע־המצב הכלכלי באירופה המזרחית, גדלו במספרם האלמנטים בני המעמד הבינוני הרוצים ליהפך באי״ לחקלאים. אולם בבקשה מכם לעיין בדו״ח של האכסקוטיבה, כי ד״ר סוסקין חזר על הארצות אחרי אנשים אשר 450 ליש בידם בשביל צורת ההתישבות שלו והוא יגע ולא מצאם. עובדה זו צריכה לעורר אותנו למחשבה. אולם יהכן, כי סבת הכשלון מוטבעת בזה, שבני המעמד הבינוני אינם רוצים בגידול ירקות. כי אם בתפוחי זהב דוקא, באשר מאלה צפויים להם חיי־רוחה. לדעתי עלינו לנסות ולהתחיל גם בדרך זו.

אולם זה רק שנים מועטות אשר שבנו לתלות תקוות בתפוחי הזהב. בתוך השוקים בימי המלחמה, מכת הארבה ומעצורים אחרים הנאישו לפני שש, שבע שנים את ריח התפוח להיותו מוחרם ממש בישובינו, והיפה שבפרדסים עמד ב־1921 למכירה ולא נמצאו עליו קופצים יהודים ועבר לידי הערבים. רק עם השנים האחרונות נוכחנו לדעת, כי השוק לתפוח זהב הוא בחינת קבע והפרדס הוא ענין, שהרינטבליות שלו מובטחת. אולם אם נאמר אפילו לעשות בהתישבות של פרדסנים מבני המעמד הבינוני השואפים להיים נוחים, הרי הדין מחייב שיהיו להם לפחות אילו אמצעים עצמיים. לפנים חשבנו לתת למתישב לכל היותר את מחצית ההון הדרוש. סבורני שנוכרח להרבות בעזרה ולהגיש להם 2/3 או 3/4 מהסכום הנצרך. אולם עלינו לדרוש מאת המתישבים מינימום של שליש אחד. אם הם אומרים לותר גם על חלקם זה, הרי ברור לנו, כי אלה אינם רוצים להעביר לא״י הון, כי אם רק את הלך־הרוח של המעמד הבינוני, ולכנון דא אין לי הבנה כלשהי. כשם שאסור, לפי דעתי להעדיף בהתישבותנו את הפועל רק בגלל היותו בעל השקפה פרוליטרית והנני דורש להעריכו לפי סגולותיו המקצועיות, כי אין ההשקפה של המעמד הבינוני נחשבת בעיני כתכונה, שיש בה משום מתן זכות קדימה על פני אחרים המוכשרים יותר לפי גילם וכוחם.

בראותי את שפע הרצפטים הניתנים להתישבות החקלאית עולה על זכרי הרצפט המפורסם שבספר הבשול: „יוקח נא מעט וכו'" אולם מנין יבואו לנו בנקל האלמנטים היסודיים של ההתישבות החקלאית: אדמת־שלחין, כסף, מת־ישבים מנוסים? מנין לנו נשי־אכרים מאומנות, אשר שמשו כדברי הדו״ח של ההתישבות האנגלית, מפתח־ההצלחה של המפעל כולו? אנחנו לא נוכל לעשות בכל אלה, הרצפטים אלא מה שעושה העני בספר־הבישול של העשיר.

הנני מוחה בכל תוקף נגד הערעור, כי ההנה״צ דאגה עד כה רק לפועלים והזניחה את המעמד הבינוני. הנני מעיר עלי את עצמי, כי פעולתי הראשונה באי״ בשנת 1907 היתה הבקשה לקה״ק להמציא למעמד הבינוני אשר ביפו את האמצעים הדרושים כדי לבנות שכונה מיוחדת סמוך ליפו. כאן נעוצה התחילתה של תל־אביב. ועוד שנים הרבה היתה עבודתי מוקדשת להרחבת בנינה של תל־אביב. סינדיקאט התעשיה א״י, חברת נכסי דלא ניידי „ארץ־ישראל", יסוד האחוזות, בנין השכונות העירוניות סמוך לחיפה וירושלים — כלום לא באו כל אלה לטובת המעמד הבינוני? בהיותי לפני שלש ארבע שנים באמריקה היתה כל התאמצותי מרוכזות לשם יסוד חברה להשקעות, שהיתה, כמובן, משמשת את עניניהם של בני המעמד הבינוני ובעלי ההון. אלה שעינם צרה בהוצאותיה של קה״י בשביל התישבות החלוצים משכיחים מלבם, כי באותו הזמן ניתנו סכומים ניכרים מאד מאמצעי המוסדות הציונים כמו הבנק האיפו־תיקאי והאפ״ק — אך ורק בשביל המעמד הבינוני. אין אני רוצה בהשואה של מספרים, כי אין זה מעניני לגפת את הנגודים, כי אם להתנבר עליהם. דומה, כי אין אנו מאמינים לו לאב שיהא מחבב את ילדו האחד מבלי לדהות את השני וכי אפשר לו לאב לחבב את שני ילדיו כאחת. אין זו העדפה זרונית אלא הכרח הנובע מעצם התנאים של תקופה חלוצית, כי בתוך התישבותנו החקלאית תפסו הפועלים מקום בראש. אולם אין דין קדימה זה אלא הליכה בראש ואין בו משום בטול ההתישבות המעמד הבינוני. כי אם, להיפך, בו תלויה עצם־האפשרות של התישבות.

לחכמים בדיעבד

אעפ״י שהייתי מעורב למעשה בעצם המפעל של ההתישבות הציונית, הנני חושב את עצמי ראוי להוציא עליה משפט צדק. בכמה משקים נעשו בודאי שגיאות, שאין להמנע מהם, כל זמן שיש לפנינו חומר אנושי הדש ומגוון, העושה את מלאכתו בתנאים שאינם נהירים לו במדה מספיקה. אולם בעיקר אין עצם החפושים אחרי הדרך הנכונה של ההתישבות, והנמשכים בכל תקופת ההכשרה שלנו, שהיא, דרך אגב, קצרה מאד — אין החפושים האלה יכולים להחשב כשכשתא אריכתא, כשם שלא נשים כשגיאות את כל הנסיונות המרובים אשר יעשה כימאי במעבדתו כדי להגיע לתוצאות. אין הנסיונות הללו אלא רמזי־כוון הבאים לגלות את הדרך של תוצאת נמר מוצלחת. אין אני אומר, כי הנענו בדרכנו לראש הפסגה. אולם משקים כנהלל, כפר־יחזקאל, דגניה או נכע פירושם דרגת התפתחות שהא נבוהה בהרבה מאשר מצאנוה עם התחלת עבודתנו. הנקל לחכמים המחוכמים להטיף מוסר בדיעבד, לאחר שכל הנסיונות שנעשו, עומדים וגלויים לפניהם. לו חכמו לבשר לנו את כל הנצורות האלה בראשונה, טרם התלונו בעבודה ובהיות עוד כל החכמה הזו, שנגלתה להם מתוך עבודתנו, גלומה בחיק הזמנים.

אילו הוטל עלי היום לחבר דו״ח על ההתישבות ביון, היתה לפני מלאכה קלה ונקיה למנות מומים על מומים; אולם הדו״ח שלו היה מחוסר־ערך משום שהיה נכתב לאחר מעשה ומשום שהייתי מסתמך על ידיעות, אשר נגלו רק עם עצם העבודה.

משבאה הנבואה זו לאחר מעשה אין פסק־דינם של המבקרים אלא אמרה ששברה בצדה. ההתישבות החקלאית אינה כפותה לשיטה הקיימת לעד, תנאי־מסחר או הנאם כספיים חדשים או תרכובת חדשה של החומר האנושי נודרים אחריהם ממילא את בדיקת־השיטה. עד כה היינו נתונים ועומדים בתקופת החלוציות והתנדבות הכספית. עתה התחילה תקופת המעבר לעבודה נורמלית ולהון אשראי. לכן נצטרך להדגיש יותר ויותר בהערכת משקנו את עיקר המשקיות והרינטבליות. אולם אל יתעלם מעינינו, כי התקופה החדשה של עבודה נורמלית ונושאת רוחים היתה מן הנמנעות אילולא קדמה לה תקופת החלוציות הדרוית־ההתנדבות והחיפושים אחרי צורות חברתיות וטכניות חדשות.

עזרה לתעשיה — ע״י אשראי

ואשר לתעשיה, נראה לי, כי הדרך היחידה של מתן עזרה מטעם ההס׳ הציונית לתעשיה ולמלאכה היא יצירת אשראי למועדים ארוכים, שאינו בנמצא כמעט באי״. בדרך הפלפול העיוני לא נגיע לעולם לקביעת הסכויים אשר לתעשיה באי״. לא יתכן בתעשיה — עוד פחות מאשר בחקלאות — ללמוד את חכמת השחיה מבלי להכנס לתוך זרמי המים. עלינו להתחשב מראש באפשרות שלא כל מפעלי התעשיה צפויה להם הצלחה בארץ. אולם אם לא נטול על עצמנו את ההפסד הצפוי מכשלונות לא נגיע לעולם לידי הצלחה. עוד בשני הקונגרסים הקודמים דרשתי את הקמת הבנק לתעשיה שמתפקידו יהיה לספק את הצורך באשראי למועדים ארוכים. הבקורת שניתכת על הצעתי זו באי״ אולי בגלל השם „בנק". מובן, שאם מפרשים את הבנק לתעשיה כמוסד הנותן אשראי רק בתכלית הבטחון ורק למועדים קצרים, הרי ברור כי אין מקומו באי״. אולם לא בבנק כזה הדברים אמורים, כי אם במוסד אשר ימלא תפקידים אלה:

א) מוסד מרכזי לאינפורמציה ולהמצאת ידיעות בעניני הצעות בשדה התעשיה.

ב) השתתפות בהמצאת האמצעים הכספיים למפעלי תעשיה שהוכרו לרבי־סכויים לאחר בדיקה מעולה של התנאים הטכניים והמסחריים.

ג) מתפקידו של המוסד היא גם הבקורת המתמידה של המפעלים, אשר תמך בהם בדרך האשראי או שקידה על עניניהם של בעלי הון פרטיים, אשר בתווכו נצטרפו לאותם המפעלים.

מובן היה אולי לכנות את המוסד המרכזי הזה לצרכי התעשיה בשם „חברת השקעות בתעשיה" וכדומה לזה, כדי להמנע מהמלה „בנק" הנוחה מבחינה מלולית והמצומצמת מהכיל את עצם המושג.

סבורני, כי למרות אמצעינו המצומצמים אין הקונגרס הזה רשאי להסתיים מבלי להקציב בתוך התקציב לשנתים הקרובות את הסכום המינימלי של 100 אלף ליש בשביל המוסד הזה.

אין להפריז בדרישת מכסי מגן

רבים מבעלי התעשיה באי״ סוברים, כי התעשיה באי״ לא תוכל להתפתח אלא אם כן יונהינו מכסי מגן לתוצרת חוץ. ברור לי, כי מכסי מגן נוהים עשויים להצעיד בהרבה את התעשיה בארצות בעלות שוק פנימי גדול, ביחוד בשנות־ההתפתחות הראשונות. אולם מסופקני אם טובה היא דרך זו באי״, הממשלה תתנגד לכך ולא תרצה ליקר עוד את צרכי החיים ההכרחיים, היקרים בלאו הכי, ע״י מכסי המגן ואנו לא נוכל לערער על הטענה הזו של הממשלה, אפשר היה להנהיג מכסי־מגן לעניני־מותרות, אולם אשר לעניני־מותרות שאין בהם משום לוקסוס, באשר הם מצרכיו הפשוטים של בן־אירופה, הרי רק היהודים משתמשים בהם — מכסי־מגן פירושם איפא להוציא דבר־מה מכיסנו האחד על מנת להכניסו אל כיסנו האחר. לבסוף צפויה עוד א״ — עם הנהגת מכסי־מגן — לסבנה, כי המדינות האחרות תשלמנה מדה כנגד מדה ואז יסתגרו שוקי־חוץ דוקא בפני אותה התעשיה הרוצה בכבושם. סבורני איפוא, כי מחו־בתנו לנהוג זהירות רבה בדרישה למכס־מגן.

בתעשיה וממשלת א״י

בעלי התעשיה, כידוע, דרישותיהם רבות ומרובות לבני הממשלה. קצת מדרישותיהם, כגון בטול מכס־ההכנסה של החמרים הגלמיים, נתמלאו. לגבי דרישות אחרות, למשל פיטור התעשיות הצעירות מחובת־מסים, או בשאלת החוזה המסחרי עם סוריה — נוקטת הממשלה עמדה שלילית לדרישות בעלי־התעשיה שלנו. דומני, כי בשאלות האלה לא נתקדם, כל זמן שהכרעתן תהא נתונה בידי פקידים המעוניינים בהגדלת ההכנסות של מחלקותיהם. על ממשלת המנדט למנות קומיסר מיוחד לפוליטיקה הכלכלית של א״י, אשר ינהלה מתוך נקודת־ראות גבוהה יותר ובהתאם למנדט.

יחסי העבודה וההון הפרטי

העובדה, כי באי״ אין עדיין כל חוקה הקובעת את היחסים שבין נותני העבודה והפועלים, גוררת אחריה תוצאות בלתי נעימות. כי הפועלים ונותני־העבודה שלנו באו מארצות שונות והביאו אתם השקפות שונות בדבר החובות והזכויות של כל אחד הצדדים. הועדה שנתמנתה מטעם ההנה״צ והועד הלאומי משתדלת לעבד תקנון אשר יקבע את היחסים שבין נותני־העבודה והפועלים ואת שכר העבודה. עבודת הועד התקדמה בהרבה. השמועות שפשטו על הגינודים הגדולים שבין נותני העבודה והפועלים היהודים אינן כה איומות. אם נשוה לנגד עינינו, כי פועל בית הרושת היהודי אינו, כנראה, נוח ביותר לנותן עבודה בשום מקום בעולם. הנה קראתי זה מקרוב בדו״ח על התעשיה בפולין, כי הרבה בעלי־תעשיה יהודים הנותנים בעין יפה נדבות לניוונם אינם מתרצים להעסיק פועלים, כי היחסים עם פועלים יהודים הם קשים למדי.

על נבואת־משבר שנתהיימה

פולמוס רב התגלע כבר סביב לשאלה, מי גרם לעליתם של האנשים ההולכים עתה ללא פרנסה, אשר להאשמות כלפי הסת׳ הציונית הייתי רוצה לומר: „הרביתם פשע בינות לתומה ומחוצה לה". ההנה״צ נמצאה אז תחת הלחץ של פולין, אשר שחה תחת נטל מצבם הכלכלי הרעוע של היהודים ואשר דרשה להוריד את הסכום הנדרש מאת עולה בעל־הון מ־500 כדי 250 ליש. אלה המאשימים כיום את ההנה״צ על אשר נכנעה ללחץ הזה — למה לא באו למחות נגד העליה בשנת 1924—25? לא חסרו גם התראות, כי הגירה פרוצה היא אסון לא״י. אני עצמי הרגשתי ואמרתי בחריפות בקונגרס הי״ג בשנת 1923: „אם נמשיך בעליה גדולה ונשתמש בכל אמצעינו רק לשם יצירת עבודה ארעית בשביל העולים, כי אז תקכל כל עבודתנו הכלכלית־צביון חולני והעליה, אם גם תמשך אולי איזה זמן, מוכרחה לגרום אחריה סיום קטסטרופאל כי במשך הזמן הקצר הזה לא יספיקו לנו אמצעינו אפילו כדי המצאת־התעסקות ארעית בשביל העולים". לצערי הגדול נתאמתה בכל דקדוקיה נבואתי זו. אשר חזרתי עליה ביתר הרגשה לפני צאתי את ההנה״צ באביב 1925, ואשר נרשמה בפרטי כל. אולי היתה הקטסטרופה הזו, מחויבת־המציאות, כדי שנתגבר על תקופת־ההויות הארוכה ונלמד מפי־המציאות הקשה את סוד־הקליטה האמיתית של הארץ.

טעות היא לגול את האשמה בכשלון־העליה האחרונה על ההנה״צ שלא סייעה כראוי למעמד הבינוני. אילו היתה ההנה״צ משקיעה את כל מרצה בביצור־העליה של המעמד הבינוני והוציאה עוד 200 אלף ליש, לא היה המצב משתנה במדה ניכרת. אולם לשם השרשת־העליה של השנים האחרונים לא היו מספיקים לנו אילו רבבות לירות, כי היינו זקוקים למיליון עד שני מיליון ליש.

בכמה יעלה ביסום משפחה באי״?

עתה אפנה לשאלה, איזו אמצעים דרושים לנו, כדי להבטיח באי״ אפשרות־קיום קבוע לאוכלוסין היהודים, אשר יעסקו ב־30 אחוז בתעשיה ומלאכה, ב־40 אחוזים במסחר, תיירות, אמניות חפשיות וכו'. לא או גיעכם בחשבונות מפורטים. אסתפק בהדגשה, כי ההתערות הכלכלית איננה בגדר האפשר, אלא אם כל עולה מביא עמו בבואו לא״, בעצמו או מאיזה מקור שלישי הון ידוע, אם גרצה לישב את החקלאים, שלישם במשקים מעורבים, שלישם במשקי מטעים ושלישם במשקי עזר, צריכה, לפי חשבונותי, כל משפחה חקלאית לסכום הממוצע של 730 ליש. הקרקע בכלל זה. כל משפחה האומרת להסתדר בעבודה תעשיתית ומלאכה זקוקה, לפי הסטטיסטיקה האחרונה, לאשראי של 150 ליש. מלבד זה דורשת כל עליה חדשה תנכורת־הון של מפעלינו המסחריים. אם אקבע את הסכומים המתאימים, יוצא לי, כי כל משפחה בת חמש נפשות בממוצע זקוקה לאשראי של 375 ליש מקופת־ההסת׳ הציונית או מוסדות אחרים, כלומר בכל 375 אלף ליש העומדים לשירות המטרות הכלכליות של אי״ נוכל להבטיח פרנסה בריאה ל־1000 משפחות בנות 5000 נפש. מתוך המספרים האלה תוכלו בעצמכם להסיק מסקנות לגבי רעבר והעתיד.

בצדק טענו מכם, כי לשוא נדבר על תכנית לעליה גדולה התנכרנו על המשבר. המשבר הנוכחי משתק כל פעולה שיטתית. כי ההכרח לעזור למחוסרי העבודה בולע כספים שנועדו למטרות פרודוקטיביות. עלינו לעשות את התקופה שעד לקונגרס הבא לתקופת מעבר לימים נורמאליים. הדבר אפשרי. אולם הוא תלוי בהנאי אחד, אם נצליח מיד עם ההחלת השנה התקציבית החדשה למסור לידי ההנה״צ את הסכום הדרוש לכסוי־ההוצאות, כדי שתניע לכלל פוליטיקה פיננסית מסודרת ותפתח בעבודות־הבשרה, למען שים קץ לשיטת הסיוע, ויצטן הדגיש כבר בהטעמה יתירה את השיבות הענין הזה.

ההנהלה הציונית — אסור שתהיה „כל־בו"

צר מאד, כי החובות של ההנה״צ, שהגיעו ב־1925 רק ל־5000 ליש נדלו במשך שנתים האחרונות עשרת מונים. אולם אם רצונכם למנוע בעד החזרה על המצב הזה, עליכם לשקוד על כך שההנה״צ לא תהיה בחינת „כל־בו".

רק זמן מועט לאחר המלחמה חטאנו לדאבוננו באשר האמנו, כי חובתנו לטפל בכל הענינים, אמרנו, למשל, לקחת על עצמנו אפילו את עבודת התעול בירושלים. מני אז נוהגים בכל צרה שלא תבא לקרוא לעזרת ההנה״צ, מה שגרר אחריו תוצאות גרועות. האכסקוטיבה איננה ממשלה ואינה יכולה לאזן את ההוצאות הגדולות עם ההכנסות ע״י הגדלת מסים. אמצעיה קבועים מצומ־צמים והיא מועדת לקטסטרופה אם לא נסיים למסרע את חוג־פעולתה. חצבור חייב לדעת, כי כל התפקידים מסוג פילנטרופי אינם נמנים על תפקידי ההנה״צ ואין לסנות אליה בענינים שאינם נכנסים בתחומה התקציבי.

ברצוני להדגיש: ההנה״צ חייבת שלא לנהל בעצמה את הענינים הכלכליים, כי אם לפקח על הפעולה הזו.

נטל המסים הרובץ על ההתישבות

עוד מלים מספר על יחסנו לממשלה. מובטחני, כי הממשלה רוחשת לנו אהדה, אולם לדאבוננו עובר זמן רב עד שאהדה זו הופכת מעשה ממש. ברצוני להזכיר בזה ענין אחד שחשיבותו מרובה לגבי ההתפתחות החקלאות. התישבוהנו לא יצאה בעקבות השיטות הפרימיטיביות של הפלחים, אלא השקיעה סכומים גדולים להשקאה, מכונות, וכול וחיא מוציאה אפוא משום זה יבולי־ברוטו גדולים יותר מאשר משקי־הפלחים. הממשלה תובעת את מס־המעשר ומוציאה מידי היהודים היושבים על הקרקע מסים גדולים יותר משלפנים. לא היינו אולי מערערים על זה, זולו רבוין של הכנסות ברוטו היה נורר אחריו רבוי של ההכנסה הנקיה. אולם לא כן הדבר. ישובינו נאבקים קשה בעשר השנים הראשונות לקיומם, כדי להבטיח את מעט מחיתו של המתישב. במצב כזה עושה הממשלה עול רב בהוציאה מידי המתישבים יותר מסים משהוציאה מידי הבעלים הראשונים, כי כדי לשלם את מסיו אנוס המתישב או לקמץ בצרכיו ההכרחיים ביותר ואם אינו יכול הוא זקוק להקצבות ממעם קה״ק וקה״י. נמצא שהקרנות נקנסות על אשר ישבו את האנשים. מצב זה לא יוכל להמשך ומחובתנו לדרוש שהממשלה לא תטיל בשנות מעבר של 10 עד 15 שנה עושר יותר גדול משהטילה לפנים על בעלי־הקרקע הראשונים.

אין גם כל הצדקה לדרכה של הממשלה המטילה את מס־הוירקו בהתאם למחיר הקרקע.

עזרת הממשלה באשראי חקלאי

חשוב בעיני ביותר, שהממשלה תעזור לנו באמנון האשראי החקלאי, בארצות הבות ואפילו בדומיניונים אנגליים נותנת הממשלה בעצמה הלוואות לעבודות הכשרה והתישבות חקלאית או שהיא מסייעת בידי חברות־התישבות פרטיות ע״י ערובתה, ואם לא נוכל להשיג כזאת בשביל חברת התישבות הורית, עלינו לדרוש לפחות, כי הממשלה תקבל על עצמה את גבית התשלו־מים שהמתישבים מחויבים בהם לכל לוויהם, בחינת מס רשמי. עזרתה זו של הממשלה היתה מקלה על חברת ההתישבות שלנו להשיג מלוה־חוץ.

ואשר למסירת קרקעות הממשלה לרשותנו לא עשתה למענו הממשלה ולא כלום. עלינו לדרוש מאת הממשלה, שתקבע ועדה מיוחדת אשר תבדוק את קרקעות הממשלה עד כמה שחן מבחינה משפטית ועובדתית יכולות להמסר לרשות התישבותנו מבלי רשום קדם.

סכירה לשעבר — אל יפול רוחנו

אין עם לבי לזלזל בפעולותינו החל משנת 1908. אם תעלו על דעתכם, כי לתוך תשע עשרה השנים האלה קפצה המלחמה עם כל תוצאותיה, אשר מנעה בעדנו את האפשרות של בנין־משק מסודר, לאמור ששנות־עבודתנו הראויה לשמה הן רק שלש עשרה בבנין וכי בשש השנים הראשונות עבדנו בפרנקים באותו הסכום אשר נוציא כיום פונטים — נדע כי עשינו גדולות. נהלל עצמה היא לגבי הזמן הקצר הזה — מפעל. אולם לא נהלל אחת לנו. נא לעיין בדו״ח שד חברת הכשרת הישוב בתוך הדו״ח של ההנה״צ. החברה הזו רכשה בהונה המועט משנת 1908 כמעט 40 אלף דונאם של קרקע בכפר, מזה המצי בשביל הקה״ק, ומליונים מטר מרובע של קרקע בעיר. הקבילו נא על מפת־הארץ את רכושנו הקרקעי ב־1908 לרכושנו היום ותראו מה גדולה היא התוספת וכמה נשתנו פני חוף־הים ועמק יזרעאל. בזמן הזה חל יסודה והתפתחותה של תל־אביב, אשר מרץ רב מאד נגלם בה. באותו הזמן חל בנין של שכונות יהודיות בירושלים, חיפה ושברית. באותו הזמן חלה ראשיתה של תעשיה עברית גדולה של טקסטיל וחמרי־בנין, אשר הצלחה רבה נשקפת להם. ולבסוף חל בזמן הזה רבוי הישוב מ־65 אלף כדי 155 אלף נפש. עובדות קיימות לפנינו וחובה עלינו להזכירן לנפשנו לבל יפול רוחנו.

שתי אזהרות לעתיד

הנני מסיים את דברי בשתי התראות: תהיו סבלנים הרבה ואם ימצאינו בדרכנו מעצורים ואם נלך גם לצדדין אל תסיחו מדעתכם, כי זה זמן קצר אשר החילונו בעבודה שיטתית באי״ האם עלי לה כירכם, כי בשנת 1908 היה כל התקציב הציוני כולו בן 800 ליש? האם צריך להזכיר לכם, כי בשנת 1914 טרם נגלתה אמריקה לציונות? העלי להזכירכם כי רק ב־1921 נוסדה קרן־היסוד ורק לפני שש שנים רכשנו שטחי־קרקע גדולים? סבורני, כי אם תשקלו כל אלה ותעריכו את הכמות העצומה של מרץ לאומי, שנתגלה בנהלל או בדגניה לא תוכלו שלא להודות, כי לפנינו מפעל גדול עד למאד. סבורני, כי בלבב שקט נוכל לצפות לפסק־דינה של ההיסטוריה.

ועוד התראה אחת: אל תשנו ואל תזלזלו בהתלהבות ובהקרבה העצמית של העברי החדש באי״! לא די שהאומה הישראלית קנתה לה שם טוב בימי קדם. חייבים אנו לקנות שם־טוב גם בימינו, כי נקנה לנו את לב העולם והברתו. ואין לך דבר אשר יכבוש לבבות, כתלהבותם וכסירותם של החלוצים. אקוה, כי תבוא ההערכה הצודקת מימין שמאלה ומשמאל ימינה ובעצם ההתנג־שויות החברותיות המטיפות את דורנו נוכל לשמש דוגמא היה של עדה, אשר ידעה לשכך את המלחמה הזו עד מינימום ולנטוע את הרגשת־האושר בלב־היחיד. ישנם מאמינים, כי באי״ תצמח אנושיות מעולה יותר. אין אני מחסידיהם. אנו נקצור באי״ את אשר זרענו. תנבורת־האימין ותנבורת־ההבנה — הנם התנאים המוקדמים אשר יצעידונו קדימה בדרך־היצירה של חיי־חברת עברים בעלי עיך מוסרי רב באי״.